

Hrdličková, Marcela

Úvodem

In: Hrdličková, Marcela. *Příběhová próza ze života mládeže v období zlomu*.
Vydání první Brno: Masarykova univerzita, 2023, pp. 7-9

ISBN 978-80-280-0484-2; ISBN 978-80-280-0485-9 (online ; pdf)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.80049>

Access Date: 15. 07. 2024

Version: 20240627

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

1 ÚVODEM

Literatura pro děti a mládež je tradičně nahlížena z genologického hlediska a tato publikace, zaměřená na vývoj jednoho z nejzákladnějších žánrů, tak nebude výjimkou. A to přesto, že se v posledních letech zejména v souvislosti s jednou z nejvýraznějších tendencí segmentu knižního trhu intencionálně zaměřeného na nedospělé recipienty, tendencí k žánrové synkrezi, čím dál častěji nabízí otázka, zda nejde o přístup překonaný. Existují dnes vlastně ještě žánry a žánrové varianty v klasickém slova smyslu?

Žánr chápeme jako „soubor vlastností, které platí pro určitou skupinu děl“¹, přičemž tyto atributy nemusí být a často ani nebývají naplněny úplně. Normativní přístup, který vyžadoval komplexní realizaci určitých žánrových rysů, je dávno překonán. Ostatně už v roce 1973 Vladimír Nezkusil konstatuje, že je potřeba nazírat na „konkrétní dílo z hlediska typového spíše jako projev určité tendence typovou charakteristiku naplnit“², a proto také nepředstavují díla naplňující znaky více odlišných žánrů anomálii.³

Problematika genologické terminologie pak není příznačná jen pro teorii literatury pro děti a mládež, nicméně příčiny této nejednotnosti jsou často prakticky

---

1 POSPÍŠIL, Ivo. *Literární genologie*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 18. ISBN 978-80-210-6894-0.

2 NEZKUSIL, Vladimír. Základní otázky genologie v literatuře pro děti a mládež 1. *Zlatý máj*, 1973, č. 5, s. 306.

3 Nezkusil tamtéž hovoří o tom, že „smíšené druhy [...] nechápe jako chybu, ale jako přirozený stav odpovídající realitě“. Třebaže se výslovně zmiňuje o literárních druzích, lze jeho premisu rozšířit i na žánry, protože i ony historicky vycházejí z existence znakově podobných, nikoli však charakterově zcela shodných děl. Navíc musíme vzít v potaz, že se Nezkusil ve svých studiích opíral mimo jiné o znalosti kontextu vývoje literatury pro děti a mládež a v šedesátých letech uplynulého století patřilo propojování autorské pohádky a příběhové prózy k výrazným inovativním tendencím.

protichůdné. Northrop Frye například uvádí, že obecně užívaný pojem román ztratil svoji původní funkci označení konkrétního žánru, protože se začal užívat extenzivně, a to jako pojmenování prozaických děl.⁴ Pojem příběhová próza ze života dětí a mládeže se aplikuje na povídky, novely, črty i romány, a tak jeho definičním znakem není ani rozsah, ani samotné téma, ba dokonce ani složitost fabule. Lze předpokládat, že v minulosti literatura pro děti a mládež dospěla k podobnému vývoji, který spojuje Frye s románem. Přesto se domníváme, že na rozdíl od jím uváděného případu je námi zkoumaný termín genologicky koncepční, což se pokusíme dokázat v první části této knihy, v níž se snažíme definovat samotný pojem a současně posoudit jeho genologickou ústrojnost.

Z diachronního hlediska patří uvedený žánr tradičně k recipientsky velmi oblíbeným strukturám⁵ a jeho popularita přetrvává do současnosti, o čemž svědčí i průzkumy prováděné v letech 2013 a 2014 Národní knihovnou České republiky, zaměřené na českou populaci od 6 do 14 let. V uvedené skupině recipientů našlo v příbězích o dětech a mládeži, jak zadavatelé šetření danou skupinu knih pojmenovali, zalíbení 33–35% respondentů. Nicméně i v prezentaci výsledků tohoto výzkumu, o který se opíráme proto, že co do rozsahu nemá v posledních letech obdoby, se ukazuje terminologická vágnost, s níž se potýká zejména příběhová próza. Protože autoři průzkumu kromě příběhů o dětech a mládeži zvláště vyčleňují zábavné, humoristické příběhy a také knihy o lásce – romantické příběhy, tedy díla, která jsou zpravidla považována za žánrové varianty příběhové prózy ze života dětí a mládeže, uvedená čísla budou ovlivněna subjektivním chápáním charakteristik žánrů.⁶ Proto považujeme za nutné vyrovnat se s definičními obtížemi, které s sebou pojem figurující v názvu této publikace nese.

Příběhová próza ze života dětí a mládeže představuje z pohledu věku implicitního čtenáře univerzální žánr, provázející mladého člověka od předčtenářského období po dospělost. Její význam s věkem dítěte či dospívajícího postupně roste, což souvisí se skutečností, že se nedospělý postupně osamostatňuje, utváří si kriticky vlastní názory a také hledá pomoc s řešením svých problémů mimo okruh rad nejbližších členů rodiny⁷, často právě i v literatuře. V této práci se zaměříme na tvorbu pro dospívající ve starším školním věku a na knihy pro adolescenty.

Tvorba pro postpubescenty, v českém prostředí stále podceňovaná, zaznamenává v posledních letech nebyvalý boom. Zatímco před několika málo lety, ještě v době, kdy Iva Procházková vydala své *Nahé*, byly některé tituly, dnes vnímané

4 Srov. FRYE, Northrop. *Anatomie kritiky: čtyři eseje*. Brno: Host, 2003, s. 30. Teoretická knihovna, svazek 2. ISBN 80-7294-078-3.

5 Záměrně na tomto místě nevolíme pojem „žánr“, protože autoři jednotlivých výzkumů se často při konstruování dotazníkových otázek tradičním členěním neřídí.

6 Viz PRÁZOVÁ, Irena a kol. *České děti jako čtenáři*. Brno: Host, 2014, s. 33. ISBN 978-80-7491-492-8.

7 Srov. např. THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie. Proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál, 2015, s. 414–424. ISBN 978-80-262-0714-6.

jako tzv. young adult fiction, řazeny nejednotně tu mezi knihy pro děti, tu mezi produkci určenou dospělým, od konce prvního desetiletí 21. století si vydobily natolik významné postavení, že v knihkupectvích, ale i ve veřejných knihovnách začala vznikat samostatná oddělení, jež se navíc postupně rozrůstají. Stále však přetrvává otázka, zda mezi českými knihami nalezneme takové, které korespondují s definicí příběhové prózy ze života mládeže a současně young adult fiction. K tomu bude potřeba druhý zmíněný termín nejprve charakterizovat a následně se zaměříme na takové tituly, jež odpovídají oběma definicím. Naším cílem bude mimo jiné prokázat, že v českém kontextu takové knihy nejen existují, ale že zcela přirozeně pokrývají široké kvalitativní spektrum, zahrnující i excelentní díla. Ta dokládají jednak zájem autorů, třebaže dosud pouze několika málo, jednak potenciál samotné čtenářské věkové skupiny.

Čtenářské zájmy recipientů ve starším školním věku se tradičně odlišují genderově, proto každé žánrové variantě věnujeme samostatnou kapitolu. Zatímco ale tzv. dívčí literatura, zahrnující umělecky hodnotnou prózu s dívčí hrdinkou i triviální dívčí román, přitahuje skutečně zpravidla jen jedno pohlaví, tzv. chlapeckou literaturu považujeme za mnohem spornější výraz, protože díla k ní zařazovaná mnohdy oslovují jak chlapce, tak dívky.

Všechny žánrové varianty sledujeme v jejich porevolučních proměnách. Naším primárním cílem je odhalit základní vývojové tendence a pojmenovat jejich příčiny. Domníváme se, že zatímco v 90. letech se určujícím inovativním postupem stala tematická detabuizace, přinášející do kontextu literatury pro mládež dosud zakazované či zdánlivě nevhodné motivy, na počátku 21. století se nabízel tři možnosti. Příběhová próza ze života dětí a mládeže musela hledat nové tematické okruhy, zkoušet zcela odlišné způsoby proměny nebo pouze ustrnula. V posledním případě by pak zakládala důvodné pochyby, zda jako celek (případně alespoň postižené subžánry) nezažívá (nezažívají) období úpadku, které by mohlo signalizovat nejen krátkodobou krizi žánru (či jeho varianty), ale ve svém důsledku i jeho postupné zanikání.

V jednotlivých kapitolách volíme takové tituly, které byly v České republice poprvé vydány v období mezi lety 1990 a 2010. Vzhledem k množství děl, jež by splňovala jak žánrovou, tak temporální podmínku, jsme analyzované knihy zredukovali na ty, které vzbudily prostřednictvím nejrůznějších literárních cen či anket jak čtenářskou, tak odbornou pozornost, případně ty, na něž se zaměřila odborná kritika. Publikace nemá mít přehledový charakter, a tak její ambicí není poskytnout úplný přehled dobové tvorby vykazující jisté žánrové znaky.